

Populismens grænser

Køn, demokrati og accept af forskellighed?

Siim, Birte

Published in:
Vision

Publication date:
2010

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Siim, B. (2010). Populismens grænser: Køn, demokrati og accept af forskellighed? *Vision*.
<http://www.cevea.dk/node/1249>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Populismens grænser: Køn, demokrati og anerkendelse af forskellighed.

Birte Siim, Aalborg Universitet
siim@ihis.aau.dk

I årets første måneder har 'burkasagen' og sagen om kønsopdelte grupper på Holbergskolen atter udfordret grænserne for det danske demokratis rummelighed. De to sager har vakt stor opsigt og har fremkaldt voldsomme udtalelser fra hele det politiske spektrum. Begge sager er foreløbig endt med nederlag til populismen og en sejr for dem, der ønsker et demokrati med plads til kulturel og religiøs forskellighed.

Hvad er problemet med burka/niqab?

Der kan identificeres to forskellige typer af argumenter for og imod et forbud, der henviser til hhv. principielle og praktiske problemer: For det første henviser tilhængere af et forbud til principielle argumenter, at burka/niqab er kvindeundertrykkende, fordi det bygger på tvang og er 'udtryk for udemokratiske værdier' og i modsætning til danske værdier om kønslighed og ligestilling i familien. For det andet henviser de til praktiske argumenter for at begrunde et forbud. For eksempel at tildækning af ansigtet giver pædagogiske og kommunikationsmæssige problemer i uddannelsessystemet, fx i skoler og daginstitutioner, eller problemer med at identificere kvinder i busser, ved paskontrol etc.

Omvendt hævder modstandere, at et forbud mod at bære en religiøs klædedragt vil være imod den grundlovssikrede regionsfrihed og de europæiske menneskerettigheder. Desuden vil det bidrage til en yderligere stigmatisering og marginalisering af et lille mindretal og dermed vanskeliggøre integration af Muslimer i Danmark. Regeringens egen Rapport om brugen af niqab og burka, skønner, at der findes mellem 100-200 kvinder som bærer niqab i Danmark- og i rapportens interview med 7 niqabier - kvinder der bærer niqab - oplyser alle, at de ikke har været udsat for tvang men selv har taget beslutningen.

Hvad er problemet med kønsopdelte møder?

Igen henvises der både til praktiske og principielle argumenter for og imod kønsopdelte initiativer. De principielle problemer henviser til at kønsopdelte mødregrupper er udtryk for 'et middelalderligt kvindesyn' der står i modsætning til danske demokratiske værdier og til ligestilling mellem køn. De praktiske argumenter henviser i den konkrete sag til at det er et problem, hvis (danske) fædre udelukkes fra forældremøder begrundet i et kulturelt mindretals normer. De principielle argumenter for at holde møder udelukkende for mødre henviser til, at demokratiske samfund må tage hensyn til mindretals kulturelle normer, at det er udemokratisk at presse flertallets familie- og ligestillingsnormer ned over kulturelle mindretal. De praktiske argumenter for mødregrupper henviser til at kønsopdelte aktiviteter og projekter, fx Bydelsmødre, har vist sig at være et velegnet middel til at integrere marginaliserede indvandrergupper.

Hvad kan man lære af de to seneste eksempler på kultursammenstød?

De to eksempler illustrerer efter min mening to interessante tendenser: De viser dels, at der er grænser for højre- og venstrepopulismen og peger på, at der eksisterer stærke kræfter på tværs af regering og opposition, der argumenterer for et rummeligt demokrati

med plads til kulturel og religiøs forskellighed. Dels peger begge eksempler på en voksende afstand mellem integrationsdebatten på Christiansborg og de konkrete integrationsprogrammer og initiativer, der foregår rundt om i kommunerne, fx på skoleområdet. Medarbejdere på en lang række integrationsprojekter – og Integrationsminister Birthe Rønn Hornbeck – udtaler i Information (5/2) at kønsopdelte projekter gavner integrationen. Det handler fx om Mødrekaffe, pigefestival, kvindeklubber og Bydelsmødre. Disse initiativer er i flere år med økonomisk støtte og accept fra Social- og Integrationsministeriet blevet anvendt over hele landet for at sikre en bedre integration og inddragelse af marginaliserede kvinder.

Den danske debat i et europæisk perspektiv

VEIL-projektet: "*Values, Equality and Differences in Liberal Democracies. Debates about Muslim women's headscarves in Europe*" (2006-2009) er et europæisk forskningsprojekt med det formål at undersøge regulering af og debatter om det muslimske tørklæde i otte europæiske lande; Danmark, England, Frankrig, Holland, Grækenland, Tyrkiet, Tyskland og Østrig (<http://www.univie.ac.at/veil/Home3/index.htm>). Projektets komparative analyser viser, at de vesteuropæiske demokratier, der har vedtaget forbud mod brug af religiøse symboler udgør et klart mindretal. Flertallet af de lande, som indgår i VEIL-projektet har en 'imødekommande' tilgang, der accepterer brug af muslimske tørklæder og niqab i den offentlige sfære. Projektet har identificeret tre 'tørklæderegimer': 1) et strikt sekulært regime, der kun omfatter Tyrkiet og Frankrig, der har adskilt stat og kirke, 2) sekulære regimer, der praktiserer en åben neutralitet; Holland, Tyskland og Østrig, og 3) statskirker; Grækenland, England og Danmark.

Tyrkiet er paradoksalt nok det eneste land, hvor der eksisterer et generelt forbud mod muslimske tørklæder i den offentlige sfære, herunder også på universiteterne. Flertallet af befolkningen er muslimer, og forbuddet er begrundet i en streng fortolkning af det sekulære princip, som er blevet udfordret af den siddende tyrkiske regering. Af de vestlige demokratier er det kun Frankrig og otte tyske delstater, der har vedtaget love, der forbyder muslimske tørklæder i det offentlige rum. I begge tilfælde er forbuddet *selektivt* og rammer en relativ lille gruppe. I *Frankrig* er der tale om et forbud mod *alle* religiøse symboler begrundet i det sekulære princip om adskillelse af stat og kirke, og forbuddet angår kun elever under 16 år i de offentlige (republikanske) skoler. I de tyske delstater angår forbuddet mod muslimske tørklæder kun lærerinder i offentlige skoler. Brugen af burka/niqab er mere omstridt, men også i dette tilfælde er der tale om *selektive* forbud på konkrete samfundsområder, ofte begrundet i praktiske problemer med kommunikation – fx i uddannelsessystemet – eller med kontrol af identiteter – fx i forhold til den offentlige bustransport eller ift. pas – snarere end demokratiske principper.

I Danmark afviste et stort flertal allerede i 2004 Dansk Folkeparties forslag om at forbyde brug af tørklæder i det offentlige rum med den begrundelse at et forbud ville stride både mod den grundlovssikrede religionsfrihed og mod de europæiske menneskerettighedsprincipper². 'Burka-sagen' blev rejst 5 år senere af Integrationsordfører Nasar Khader efter Det Konservative sommermøde i august 2009. Det Konservative krav om et forbud mod brug af burka var pinligt for regeringspartiet Venstre, og regeringen besluttede at sende 'burka-sagen' i udvalg. På trods af et anderledes og mere dramatisk forløb er resultatet af burka-sagen på mange måder en gentagelse af folketingsdebatten fra 2004. Regeringen besluttede, at der *ikke* er grund til at vedtage en lov, der forbyder burka/niqab i den

offentlige sektor, da den eksisterende lovgivning kan anvendes til problemer med at kontrollere burkaklædte kvinders identitet samt til indgreb i de tilfælde, hvor der er tale om at kvinder tvinges til at bære burke/niqab. Sagen blev afsluttet med en folketingsdebat, om Dansk Folkepartis forslag om forbud mod burka/niqab. Her tog de øvrige partier (igen) afstand fra forslaget med den begrundelse, at det vil stride mod den Grundlovssikrede ret til at praktisere sin religion, der også vil være i strid mod de europæiske menneskerettighedskonventioner, fordi forslaget ensidigt rammer en enkelt religion, Islam.

Det interessante spørgsmål er, hvorfor regeringen har afvist at følge Dansk Folkepartis forslag om et forbud mod muslimske tørklæder på den offentlige arena og senere de Konservatives krav om en indskrænkning af brugen af burka/niqab? Det forekommer paradoksalt, at regeringen i dette spørgsmål ikke anvender det folketingsflertal, som siden valget i november 2001 har stået bag vedtagelsen af en af de mest restriktive udlændingelove i Europa (2001) og har gennemført en assimilatorisk integrationspolitik, der bygger på kontrol og krav om indvandreres tilpasning til danske værdier.

Populismens grænser

VEIL-projektets undersøgelser peger på, at der også er grænser for de højrepopulistiske kræfters magt i Europa. I en sammenlignende artikel af debatter og regulering af tørklæder i Østrig, Holland og Danmark sættes fokus på dette paradoks: *At lande med stærke højrekræfter og et politisk flertal for en restriktiv indvandrerpolitik har en imødekommende politik overfor muslimske tørklæder.* Artiklen undersøger en række faktorer, der kan bidrage til at forstå grænserne for den populistiske udfordring i de tre lande³. Østrig, Holland og Danmark er demokratier der gennem de senere år på trods af forskellig historie, stat-kirkerelationer og politiske institutioner, specielt i forhold til religionens rolle i samfundet og erfaringer med kolonisering og immigration, alle har oplevet en styrkelse af de populistiske højrekræfter og deres parlamentariske basis. Artiklen forsøger at forklare, hvorfor de tre lande på trods af en voksende politisering af immigration og Islam bliver ved at føre en relativ 'imødekommende' politik overfor muslimske tørklæder.

Artiklen peger på tre faktorer: *For det første* er det et fællestræk, at debatten om tørklæder i alle tre lande kan karakteriseres som en form for *symbolpolitik*. Det betyder, at krav om forbud mod tørklæder bruges af populistiske højrekræfter imod muslimske mindretal som middel til at fastholde en restriktiv immigrations- og integrationspolitik. *For det andet* har den politiske magtstruktur og de grundlæggende politiske principper stor betydning for resultatet. Her er der interessante forskelle mellem de tre lande. I *Østrig og Holland* spillede religiøse kræfter uden for parlamentet og kristne partier, som ikke har interesse i at begrænse religionens rolle i det offentlige liv, en central rolle i kampen imod et forbud. I *Danmark* spillede religiøse kræfter ikke nogen rolle. Parlamentet var den centrale arena og flertallet af de politiske partier var imod et forbud mod muslimske tørklæder ud fra en stærk tro på individuelle frihedsrettigheder. Individets ret til at praktisere sin religion blev af de politiske aktører betragtet som et centralt aspekt ved både Lutheranismen og de pluralistiske demokratiske traditioner. *For det tredje* spiller relationerne mellem stat og kirke en afgørende rolle. *Østrig og Holland* er sekulære stater og deres imødekommende politik overfor muslimske tørklæder er begrundet i principper om anerkendelse af religiøs pluralisme og beskyttelse af statens neutralitet. *Danmark* har derimod en etableret statskirke som formelt garanterer religionsfrihed og beskytter religiøse minoriteter, men der er ingen lighed mellem religioner. Til trods for at kritikken af muslimske tørklæder på

mange måder passer til den danske politiske kultur foretrækker flertallet af politiske partier en dialog, da forbud mod tørklæder er imod princippet om religionsfrihed begrundet i Lutheranismen, hvor religion opfattes som en individuel personlig sag, som regeringen ikke bør blande sig. Henvisningen til individuelle frihedsrettigheder og pluralistiske demokratiske principper kan derfor bidrage til at forklare, hvorfor den danske regering gik sammen med oppositionen i sin afvisning af at vedtage et forbud mod muslimske tørklæder i det offentlige rum.

Den politiske kamp om kulturel og religiøs mangfoldighed

Globalisering og migration har betydet en svækkelse af multikulturalisme og har sat tolerancen overfor religiøse og kulturelle mindretal på en alvorlig prøve. Den voksende migration til Europa fra 3. Lande udenfor EU har generelt bidraget til at styrke populistiske og nationalistiske højrekræfter overalt i Europa. Veil-projektes resultater viser, at højrefløjen ofte anvender en henvisning til 'forsvaret for liberale værdier og kønsligestilling' som et led i den politiske kamp mod indvandring, Islam og det muslimske tørklæde. Det er på den baggrund interessant, at den sammenlignende analyse af populismen i Østrig, Holland og Danmark illustrerer, at de pluralistiske demokratiske principper og liberale værdier også kan anvendes som et forsvar for et rummeligt demokrati, som anerkender mindretals kulturelle og religiøse forskellighed. De to aktuelle danske eksempler: det politiske flertals afvisning af et forbud mod burka og regeringens pragmatiske accept af kønsopdelte mødregrupper bekræfter denne optimistiske konklusion, og illustrerer, 'at demokratiske principper og liberale frihedsrettigheder også kan bidrage til at sætte grænser for populismens indflydelse'.

26/2, 2010

1819 ord

1 Tyskland har tre 'tørklædereger'': Flertallet af tyske delstater har ikke noget forbud mod tørklæder, men tre tyske delstater henviser til det sekulære princip, der omfatter forbud mod alle religiøse symboler, og fem delstater har en kristen udtagesklausul, der betyder at nonner godt må undervise i offentlige skoler, se S. Beghahn: *Juridical expertise and current regulations as well as on explanations of varieties in regulations and in the framings of European headscarf debate*": <http://www.univie.ac.at/veil/Home3/index.php?id=7,0,0,1,0,0> og S. Kelic, S. Saharso & B. Sauer "Introduction: The Veil: Debating Citizenship, Gender and Religious Diversity" *Social Politics. International Studies in Gender, State and Society*, vol.15:4, 2008.

2 B. Siim: "Det muslimske tørklæde, demokrati og national selvforståelse" i I.Degn & K. Søhom (red.) Bag om sløret. Aarhus Universitetsforlag (fortc.)

3 L. Hadj-Abdou, S. Rosenberger, S. Saharso & B. Siim: "The limits of Populism: Accommodative headscarf policies in Austria, Denmark, and the Netherlands" i S. Rosenberger & B. Sauer (eds.) *Politics, Religion and Gender*, Routledge (fortc.)